

Міністерство аграрної політики України

**Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка**

**Кафедра організації виробництва,
бізнесу та менеджменту**

Фінансова діагностика

Харків - 2006

Фінансова діагностика. Харків: ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2006 р.

Укладач: Заїка С.О. – ст. викладач (Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка)

Рецензенти: Турченко М.М. – кандидат економічних наук, професор (Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка)

Савченко В.Д. – кандидат економічних наук, доцент (Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва)

Рекомендовано вченою радою факультету менеджменту ХНТУСГ ім. Петра Василенка (протокол №7 від 18. 05. 2006)

Видання здійснено на кошти Харківського міського благодійного фонду „Інженерні кадри села”

© Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, 2006

Зміст

Мета, завдання та джерела інформації фінансової діагностики підприємства	4
Діагностика фінансової стабільності підприємства	5
Діагностика платоспроможності	11
Оцінка ділової активності підприємства	14
Оцінка фінансових результатів діяльності підприємства	19
Діагностика банкрутства та шляхи зміцнення фінансового стану підприємства	23
Контрольні питання	31
Список рекомендованих джерел	32

Мета, завдання та джерела інформації фінансової діагностики підприємства

Фінансовий стан підприємства – це сукупність показників, які відображають його здатність погасити свої боргові зобов'язання. Фінансова діяльність охоплює процеси формування, руху і забезпечення збереження майна підприємства, контролю за його використанням. Фінансовий стан є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства і тому визначається сукупністю виробничо-господарських факторів.

Фінансовий стан підприємства може бути стійким, нестійким і кризовим. Здатність підприємства своєчасно здійснювати платежі, фінансувати свою діяльність на розширеній основі свідчить про стійкий фінансовий стан.

Щоб розвиватися в умовах ринкової економіки і не допустити банкрутства підприємства, потрібно знати, як управляти фінансами, якою повинна бути структура капіталу за складом і джерелами формування, яку частку повинні складати власні кошти, а яку займані.

Зміст і основна мета фінансової діагностики підприємства – оцінка фінансового стану і виявлення можливості підвищення ефективності функціонування суб'єкта господарювання на основі раціональної фінансової політики. Для цього потрібно вирішувати наступні завдання:

1. На основі вивчення взаємозв'язку між різними показниками виробничої, комерційної і фінансової діяльності давати оцінку виконання плану з надходження фінансових ресурсів та їх використання для покращення фінансового стану підприємства.

2. Прогнозувати можливі фінансові результати, економічну рентабельність виходячи з реальних умов господарської діяльності, наявності власних і займаних коштів та розроблених моделей фінансового стану при різноманітних варіантах використання ресурсів.

3. Розробляти конкретні заходи, направлені на більш

ефективне використання фінансових ресурсів покращення фінансового стану підприємства.

Основними джерелами інформації для фінансової діагностики підприємства є:

- баланс підприємства (форма № 1);
- звіт про фінансові результати (форма № 2);
- звіт про рух грошових коштів (форма № 3);
- звіт про власний капітал (форма № 4);
- примітки до фінансової звітності (форма № 5);
- інша інформація.

Кількість відносних показників, за допомогою яких проводиться діагностика фінансового стану підприємства дуже значна (понад 50). Проте, далеко не кожен з них реально характеризує платоспроможність, фінансову стабільність і ефективність капіталу, що використовується. Багато відносних показників лише перевантажують матеріали діагностичних досліджень і навіть відвертають увагу від основної мети, яка ставиться перед оцінкою фінансових ресурсів – виявлення причин, що призвели до погіршення фінансового стану підприємства, а отже, створили проблеми для нормального господарювання.

Отже, в даних методичних рекомендаціях наведено найсуттєвіші показники, які дають змогу оцінити фінансову стабільність підприємства в умовах ринкової орієнтації.

Діагностика фінансової стабільності підприємства

Фінансовий стан суб'єкта господарювання – це характеристика його фінансової конкурентоспроможності (платоспроможності, кредитоспроможності), використання фінансових ресурсів і капіталу, виконання зобов'язань перед державою й іншими суб'єктами господарювання.

Стабільність фінансового стану значною мірою залежить від вкладення фінансових ресурсів у активи. В процесі функціонування підприємства величина і структура активів

постійно змінюються. Загальне уявлення про якісні зміни можна одержати за допомогою вертикального і горизонтального аналізу звітності.

Актив балансу дозволяє дати загальну оцінку майна, яке є в розпорядженні підприємства. Необхідно також виділити в складі майна оборотні (мобільні) і необоротні (імобільні) засоби. Майно – це основні фонди, оборотні засоби та інші цінності, вартість яких відображена в балансі.

Сутність фінансової стабільності визначається ефективністю формування, розподілу та використання фінансових ресурсів.

Фінансова стабільність – це певний стан рахунків підприємства, який гарантує його постійну платоспроможність. Знання оптимальних меж зміни джерел засобів для покриття вкладення капіталу в основні фонди або виробничі запаси дозволяє нагромаджувати такі потоки господарських операцій, які ведуть до поліпшення фінансового стану підприємства, підвищення його стійкості.

Виділяють чотири типи фінансової стабільності:

1. Абсолютна стабільність фінансового стану, якщо запаси (Z) (ряд.100 + ряд.130 форми 1) менше від суми власного оборотного капіталу ($B_{к.об}$) (ряд.380 форми 1) і кредитів банку під товарно-матеріальні цінності ($Kp_{т-м.ц}$),

$$Z < B_{к.об} + Kp_{т-м.ц},$$

а коефіцієнт забезпечення запасів і затрат джерел коштів ($K_{3.3}$) більше одиниці

$$K_{3.3} = \frac{B_{к.об} + Kp_{т-м.ц}}{Z} > 1.$$

Ситуація абсолютної фінансової стабільності не є оптимальною, оскільки в цьому випадку керівництво підприємства не вмєє, не бажає або не має можливості використати зовнішні джерела коштів для фінансування

основної діяльності.

2. Нормальна стабільність, за якої гарантується платоспроможність підприємства, якщо

$$З = B_{к.об} + Kp_{т-м.ц},$$

$$K_{з.з} = \frac{B_{к.об} + Kp_{т-м.ц}}{З} = 1.$$

Наведена рівність відповідає положенню, коли підприємство використовує для покриття запасів власні й залучені джерела коштів. Нормальний тип фінансової стабільності є найбільш бажаним для підприємства.

3. Нестійкий фінансовий стан, за якого порушується платіжний баланс, але зберігається можливість відновлення рівноваги платіжних коштів і платіжних зобов'язань за рахунок залучення тимчасових вільних джерел коштів (K_T) в оборот підприємства (резервного фонду, фонду накопичення і споживання), кредитів банку на тимчасове поповнення оборотних засобів, перевищення нормальної кредиторської заборгованості над дебіторською.

$$З = B_{к.об} + Kp_{т-м.ц} + K_T,$$

$$K_{з.з} = \frac{B_{к.об} + Kp_{т-м.ц} + K_T}{З} = 1.$$

При цьому фінансова нестійкість вважається допустимою, якщо виконуються такі умови:

- виробничі запаси плюс готова продукція рівні або перевищують суму короткострокових кредитів, які беруть участь у формуванні запасів;

- незавершене виробництво плюс витрати майбутніх періодів рівні або менше від суми власного оборотного капіталу.

Якщо ці умови не виконуються, то має місце погіршення

фінансового стану.

4. Критичний фінансовий стан (підприємство перебуває на межі банкрутства), при цьому:

$$З > B_{к.об} + Kp_{т-м.ц} + K_T,$$

$$K_{з.з} = \frac{B_{к.об} + Kp_{т-м.ц} + K_T}{З} < 1.$$

Рівновага платіжного балансу забезпечується за рахунок прострочених виплат з оплати праці, позики банку, бюджету, розрахунків з постачальниками.

Наявність власного оборотного капіталу і його зміни мають велике значення в забезпеченні фінансової стійкості підприємства.

Показники фінансової стійкості характеризують ступінь захищеності інвесторів і кредиторів.

Оцінку фінансової стійкості виконують за допомогою коефіцієнтів фінансової стійкості:

1. *Коефіцієнт автономії*, або незалежності (K_a) показує частку власного капіталу в загальній сумі майна активу балансу. Розраховується як відношення суми власного оборотного капіталу (ряд. 380 форми 1) до загальної суми майна (ряд. 280 форми 1):

$$K_a = \frac{B_{к.об}}{B},$$

де B - загальна сума джерел.

Чим більше у підприємства власних коштів, тим простіше йому впоратися з економічними негараздами. Тому підприємства намагаються збільшувати суми власного капіталу. Але реально таку можливість мають підприємства, які працюють ефективно.

Нормальне мінімальне значення коефіцієнту автономії оцінюється на рівні 0,5 і означає, що всі зобов'язання підприємство може покрити своїми коштами. Збільшення

коефіцієнта автономії свідчить про збільшення фінансової незалежності підприємства, зниження ризику фінансових ускладнень у майбутньому.

2. *Коефіцієнт заборгованості* (K_z) показує величину позикових коштів в 1 гривні вкладених коштів. Розраховується як відношення позикових коштів (ряд. 480 + ряд. 620 форми 1) до загальної суми пасивів (ряд. 640 форми 1).

Нормативне значення 0,5 – 1. Вважається, чим нижче коефіцієнт заборгованості, тим краще для підприємства.

3. *Коефіцієнт маневреності* (K_m) показує частку поточних активів у власному капіталі.

Норматив 0,4 – 0,6. Розраховується як відношення поточних активів (ряд. 260 форми 1) до власного капіталу (ряд. 380 форми 1).

Забезпечення поточних активів власним капіталом є гарантією стійкого фінансового стану за нестійкої фінансової політики в державі.

Високе значення коефіцієнта маневреності позитивно характеризує фінансовий стан.

4. *Коефіцієнт інвестування* (K_i), який показує частку власних коштів підприємства (ряд. 380 форми 1) в покритті необоротних активів і основних засобів (ряд. 080 форми 1).

Оптимальне значення 1. Якщо коефіцієнт інвестування більше ніж 1, то це є свідченням достатності власного капіталу.

5. *Коефіцієнт покриття запасів і витрат* ($K_{п.з.в}$) показує величину покриття запасів і витрат власними оборотними засобами.

Розраховується як відношення власних оборотних засобів (ряд. 380 форми 1 мінус ряд. 080 форми 1) до суми запасів і витрат (ряд. 260 форми 1). Нормативне значення 0,5.

6. *Коефіцієнт фінансової стійкості* ($K_{ф.с}$) показує частку всіх джерел коштів, які підприємство може використовувати в поточній діяльності без витрат, кредитів у загальній сумі джерел (пасив). Розраховується як відношення суми власних коштів, довгострокових і короткострокових кредитів і позик (ряд. 380 + ряд. 480 + ряд. 500 форми 1) до загальної суми джерел (ряд. 640 форми 1).

Нормативне значення 0,5 – 1,0.

Результати розрахунку коефіцієнтів фінансової стійкості потрібно звести в таблицю 1 і знайти відхилення від нормативних значень.

Таблиця 1

Розрахунок коефіцієнтів, які характеризують фінансову стійкість

Коефіцієнт	Розрахунки коефіцієнтів				Нормативне значення	Відхилення коефіцієнтів			
	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.		2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
K_a					0,5				
K_3					0,5 – 1,0				
K_M					0,4 – 0,6				
K_i					1,0				
$K_{п.з.в}$					0,5				
$K_{ф.с}$					0,5 – 1,0				

Діагностика платоспроможності

Одним із показників, які характеризують фінансовий стан підприємства, є його платоспроможність, тобто можливість готівкою своєчасно погасити свої платіжні зобов'язання.

Платоспроможність підприємства – це здатність повернути в строк одержані в кредит грошові кошти або здатність оборотних засобів перетворитись на готівку, необхідну для нормальної фінансово-господарської діяльності підприємства.

Оцінка платоспроможності здійснюється на основі характеристики ліквідності і поточних активів, тобто часу, необхідного для перетворення їх на готівку.

Для оцінки платоспроможності розраховуються показники ліквідності:

1. *Коефіцієнт ліквідності загальний* ($K_{л.з}$) (коефіцієнт покриття) показує можливість підприємства покрити короткострокові зобов'язання поточними активами. Цей коефіцієнт свідчить, скільки гривень поточних активів підприємства припадає на 1 гривню поточних зобов'язань. Коефіцієнт розраховується за формулою:

$$K_{л.з} = \frac{\text{Оборотні активи (ряд.260, ф.1)} + \text{витрати періодів (ряд.270, ф.1)}}{\text{Поточні зобов'язання (ряд.260, ф.1)} + \text{доходи майбутніх періодів (ряд.630, ф.1)}}$$

Значення коефіцієнта покриття в межах 1 – 1,5 свідчить про те, що підприємство своєчасно погашає борги.

Критичне значення коефіцієнта покриття – 1.

Якщо значення коефіцієнта покриття менше ніж 1 – підприємство має неліквідний баланс.

2. *Коефіцієнт ліквідності абсолютний* ($K_{л.а}$) (коефіцієнт строковості) показує, яка частина поточних (короткострокових) зобов'язань може бути погашена негайно. Цей коефіцієнт показує можливість швидкого погашення короткострокових зобов'язань і розраховується за формулою:

$$K_{\text{л.л}} = \frac{\text{Грошові кошти і їх еквівалент (ряд.230, ф.1) + ряд.240, ф.1)}{\text{Поточні зобов'язання (ряд.620, ф.1) + доходи майбутніх періодів (ряд.630, ф.1)}}$$

Коефіцієнт абсолютної ліквідності має бути не менш ніж 0,2 – 0,25.

3. *Коефіцієнт швидкої ліквідності* ($K_{\text{ш.л}}$) (інша назва цього коефіцієнта – коефіцієнт лакмусового папірця). Цей коефіцієнт враховує якість оборотних активів і є більш суворим показником ліквідності, бо в процесі його обчислення враховуються найбільш ліквідні поточні активи (запаси не враховуються). Коефіцієнт швидкої ліквідності розраховується за формулою:

$$K_{\text{ш.л}} = \frac{\text{Оборотні запаси (ряд.260, ф.1) – запаси (ряд.100 – ряд.140, ф.1) + витрати майбутніх періодів (ряд.270, ф.1)}}{\text{Поточні зобов'язання (ряд.260, ф.1) + доходи майбутніх періодів (ряд.630, ф.1)}}$$

Нормативне значення цього коефіцієнта дорівнює 1. Але ця оцінка має умовний характер. Якщо, наприклад, коефіцієнт швидкої ліквідності 0,5 (менше ніж 1), то це означає, що на кожну 1 гривню поточної заборгованості підприємство має лише 50 копійок ліквідних активів. Це є низьким показником лише для великих галузей. А в підприємствах роздрібною торгівлі цей коефіцієнт невисокий, бо більшу частину грошових коштів вкладено в запаси.

Розраховані показники ліквідності зведемо в таблицю 2 і розрахуємо відхилення від нормативного значення.

Для оцінки платоспроможності та фінансової стійкості розраховують чистий робочий капітал підприємства ($P_{\text{к}}$) як різницю між поточними активами і поточними зобов'язаннями. Наявність чистого робочого капіталу свідчить про те, що підприємство має можливість не тільки оплатити поточні борги, воно також має фінансові ресурси для розширення діяльності та здійснення інвестицій. Чистий робочий капітал розраховується за формулою:

$$P_{\text{к}} = \text{оборотні активи (ряд.260, ф.1) + витрати майбутніх періодів (ряд.270, ф.1) –} \\ \text{– поточні зобов'язання (ряд.620, ф.1) + доходи майбутніх періодів (ряд.630, ф.1)}$$

Оцінка платоспроможності

Коефіцієнт	Рік				Нормативне значення	Відхилення від нормативного значення			
	2002	2003	2004	2005					
$K_{л.з}$					2,0 – 2,5				
$K_{л.а}$					0,2 – 0,25				
$K_{ш.л}$					1,0				

Оптимальний розмір чистого робочого капіталу залежить від сфери діяльності, обсягу реалізації, кон'юнктури ринку. Для достатності чистого робочого капіталу необхідно порівняти показники за декілька останніх років.

При діагностиці платоспроможності підприємства, необхідно враховувати фактори фінансових ускладнень, частоту їх утворення та тривалість прострочених боргів.

Чинниками неплатоспроможності можуть бути: невиконання плану виробництва та реалізації продукції, підвищення її собівартості; невиконання плану прибутку і, як результат, недостатність власних джерел самофінансування підприємства, високий відсоток податків. Одним з факторів погіршення платоспроможності може бути неправильне використання оборотного капіталу: спрямованість коштів у дебіторську заборгованість, вкладення в понадпланові запаси й інші цілі, які тимчасово не мають джерел фінансування.

Причинами складного фінансового стану підприємства можуть бути: наявність понад нормативних запасів, дебіторська заборгованість, недостатність власних оборотних засобів. У зв'язку з цим необхідно розробити пропозиції щодо оздоровлення фінансового стану підприємства.

Оцінка ділової активності підприємства

Стабільність фінансового стану підприємства в умовах ринкової економіки обумовлена значною мірою його діловою активністю, що залежить від широти ринків збуту продукції, його ділової репутації (іміджу), ступеня виконання плану за основними показниками господарської діяльності, рівня ефективності використання ресурсів (капіталу) і стабільності економічного зростання.

Ділова активність підприємства у фінансовому аспекті проявляється, перш за все, у швидкості обороту його коштів. Аналіз ділової активності полягає в дослідженні рівнів і динаміки різноманітних коефіцієнтів оборотності, які в узагальненому виді являють собою відношення виторгу від реалізації продукції до середньої за період величини коштів або їхніх джерел.

Основними показниками оцінки ділової активності підприємства є:

1. *Коефіцієнт загальної оборотності активів* (капіталу) (інша назва – коефіцієнт трансформації) – відображає швидкість обороту (у кількості оборотів за період) сукупного капіталу підприємства, тобто показує, скільки разів за аналізований період відбувається повний цикл виробництва й обіг, що приносить відповідний ефект у вигляді прибутку, або скільки грошових одиниць реалізованої продукції принесла кожна одиниця активів:

$$O_A = \frac{\text{Чиста виручка від реалізації продукції (ряд.035, ф.2)}}{\text{Середньорічна вартість активів (гр.3 ряд.280, ф.1 + гр.4 ряд.280, ф.1) / 2}}$$

2. *Коефіцієнт оборотності запасів* – відображає число оборотів товарно-матеріальних запасів підприємства за період, що аналізується. Зниження даного показника свідчить про відносне збільшення виробничих запасів і незавершеного виробництва або про зниження попиту на готову продукцію. Взагалі, чим вище коефіцієнт оборотності запасів, тим менше

коштів зв'язано в цій найменш ліквідній статті оборотних активів, тим більше ліквідну структуру мають оборотні активи й тим стійкіше фінансове становище підприємства. Коефіцієнт оборотності запасів визначається за формулою:

$$O_3 = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції (ряд.040, ф.2)}}{\text{Середньорічна вартість запасів (\sum_{ряд.100}^{ряд.140} зр.3 + зр.4, ф.1) / 2}}$$

Більш точно коефіцієнт оборотності запасів можна оцінити відношенням собівартості реалізованої продукції до середньої за період величини запасів. Цей підхід є більш обґрунтованим, тому що використання виторгу від реалізації, що містить у собі закладений в ціну продукції прибуток, приводить до перекручування показників оборотності.

Оборотність матеріальних оборотних коштів у днях визначається відношенням тривалості періоду, що аналізується до коефіцієнта оборотності за формулою:

$$T_{O.3.} = \frac{\text{Тривалість періоду}}{O_3}.$$

3. *Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості* (коефіцієнт оборотності по розрахунках). В процесі господарської діяльності підприємство періодично надає товарний кредит споживачам своєї продукції, тобто існує розрив у часі між продажем товару й надходженням оплати за нього, у результаті чого виникає дебіторська заборгованість. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості показує, скільки разів за рік обернулися кошти, вкладені в розрахунки. Він визначається за формулою:

$$O_{д.з.} = \frac{\text{Чиста виручка від реалізації продукції (ряд.035, ф.2)}}{\text{Середньорічна сума дебіторської заборгованості ((\sum_{ряд.150}^{ряд.160} зр.3 + зр.4, ф.1) + (\sum_{ряд.170}^{ряд.210} зр.3 + зр.4, ф.1)) / 2}}$$

Як правило, чим вище коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, тим краще, тому що підприємство

швидше одержує оплату за рахунками. З іншого боку, надання покупцям товарного кредиту є одним з інструментів стимулювання збуту, тому важливо знайти оптимальну тривалість кредитного періоду.

Використовуючи цей коефіцієнт, можна розрахувати більш наглядний показник – *термін обороту загальної суми дебіторської заборгованості* (період інкасації), для цього необхідно розділити тривалість періоду, що аналізується на коефіцієнт оборотності за рахунками:

$$T_{\text{о.д.з.}} = \frac{\text{Тривалість періоду}}{O_{\text{д.з.}}}$$

Показники оборотності дебіторської заборгованості корисно порівнювати з оборотністю кредиторської заборгованості. Такий підхід дозволяє зіставити умови комерційного кредиту, який надається підприємством, що аналізується своїм клієнтам з умовами кредитування, якими воно користується з боку постачальників. Для цього необхідно визначити коефіцієнт оборотності й термін обороту дебіторської й кредиторської заборгованості по товарних операціях.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості по товарних операціях визначається за формулою:

$$O_{\text{д.з.т.}} = \frac{\text{Чиста виручка від реалізації продукції (ряд.035, ф.2)}}{\text{Середньорічна сума дебіторської заборгованості по товарних операціях (}\sum_{\text{ряд.150}}^{\text{ряд.160}} \text{гр.3 + гр.4, ф.1) / 2}}$$

Термін обороту дебіторської заборгованості по товарних операціях розраховується за формулою:

$$T_{\text{д.з.т.}} = \frac{\text{Тривалість періоду}}{O_{\text{д.з.т.}}}$$

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості

по товарних операціях визначається за формулою:

$$O_{к.з.т.} = \frac{\text{Чиста виручка від реалізації продукції (ряд.035, ф.2)}}{\text{Середньорічна сума кредиторської заборгованості по товарних операціях (\sum_{ряд.520}^{ряд.530} гр.3 + гр.4, ф.1) / 2}}$$

Термін обороту кредиторської заборгованості по товарних операціях розраховується за формулою:

$$T_{д.з.т.} = \frac{\text{Тривалість періоду}}{O_{к.з.т.}}$$

У ході економічної діагностики доцільно зіставляти фактичні терміни погашення дебіторської заборгованості з тривалістю наданого покупцям періоду відстрочки платежу, що дозволить оцінити ефективність контролю за станом розрахунків з дебіторами й зробити висновки про рівень їхньої кредитоспроможності.

4. *Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості* – показує розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємству. Зростання коефіцієнта означає збільшення швидкості оплати заборгованості підприємства, зниження – збільшення покупок у кредит. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості розраховується за формулою:

$$O_{к.з.} = \frac{\text{Чиста виручка від реалізації продукції (ряд.035, ф.2)}}{\text{Середньорічна сума кредиторської заборгованості (\sum_{ряд.520}^{ряд.600} гр.3 + гр.4, ф.1) / 2}}$$

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості також можна оцінити відношенням собівартості реалізованої продукції до середньої за період суми кредиторської заборгованості.

Період обороту кредиторської заборгованості визначається як частка від розподілу тривалості аналізованого періоду на коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості за формулою:

$$T_{O.K.3.} = \frac{\text{Тривалість періоду}}{O_{K.3.}}$$

Ще однією додатковою характеристикою ділової активності господарюючих суб'єктів є тривалість операційного й фінансового циклів.

5. *Операційний цикл* – період часу між придбанням запасів для здійснення діяльності й одержанням коштів від реалізації виробленої з них продукції. *Тривалість операційного циклу* розраховується як сума тривалості обороту запасів і періоду інкасації (погашення) дебіторської заборгованості по товарних операціях за формулою:

$$TOЦ = \text{Термін обороту запасів} + \text{Термін обороту дебіторської заборгованості}$$

6. *Фінансовий цикл* – період між оплатою кредиторської заборгованості й погашенням дебіторської. *Тривалість фінансового циклу* визначається як різниця між тривалістю операційного циклу й терміном оборотності кредиторської заборгованості по товарних операціях за формулою:

$$TFЦ = \text{Тривалість операційного циклу} - \text{Термін обороту кредиторської заборгованості}$$

Сутність цього показника в наступному: запаси й дебіторська заборгованість викликають потребу в коштах, а кредиторська заборгованість є джерелом покриття поточних фінансових потреб. Позитивне значення фінансового циклу характеризує тривалість періоду, протягом якого підприємство відчуває потребу в коштах для фінансування оборотних активів, яку необхідно заповнювати з різних джерел (власних і позикових). Негативне значення тривалості фінансового циклу означає наявність тимчасово вільних коштів.

Підприємство завжди зацікавлене в скороченні тривалості операційного і фінансового циклів.

Оцінка фінансових результатів діяльності підприємства

Основними показниками фінансових результатів підприємства є:

- абсолютний показник прибутку;
- відносні показники рентабельності.

Під час *аналізу рівня прибутку* визначаються причини та вплив факторів на відхилення фактичного значення показника від планового або базисного, також виявляються резерви збільшення прибутку підприємства.

Діагностика фінансових результатів починається з аналізу динаміки й структури доходів і витрат, потім аналізується динаміка показників прибутку підприємства. Під час аналізу порівнюються дані звітного та попереднього періодів. Результати оцінки доцільно представити у вигляді таблиць 3, 4, 5.

Таблиця 3

Оцінка динаміки та структури прибутків підприємства,
тис. грн.

Показник	Базисний рік		Звітний рік		Зміни		
	сума	питома вага, %	сума	питома вага, %	суми		структури, %
					(+,-)	%	
Виторг від реалізації продукції							
Інші операційні прибутки							
Доход від участі в капіталі							
Інші фінансові прибутки							
Інші доходи від звичайної діяльності							
Разом							

Таблиця 4

Оцінка динаміки й структури витрат підприємства, тис. грн.

Показник	Базисний рік		Звітний рік		Зміни		
	сума	питома вага, %	сума	питома вага, %	суми		структури, %
					(+,-)	%	
Податок на додану вартість							
Собівартість реалізованої продукції							
Адміністративні витрати							
Витрати на збут							
Інші операційні витрати							
Фінансові витрати							
Інші витрати від звичайної діяльності							
Податок на прибуток							
Разом витрат і відрахувань							

Таблиця 5

Оцінка динаміки фінансових результатів підприємства, тис. грн.

Показник	Фактично		Відхилення	
	базисний рік	звітний рік	(+,-)	%
Валовий прибуток (збиток)				
Фінансовий результат від операційної діяльності				
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування				
Фінансовий результат від звичайної діяльності				
Чистий прибуток				

На короткострокову й довгострокову платоспроможність підприємства впливає його здатність генерувати прибуток. В зв'язку з цим важливим показником фінансових результатів діяльності підприємства є *рентабельність*.

Рентабельність – це кількісний і якісний показник ефективності діяльності будь-якого підприємства. Показники рентабельності можна об'єднати в три групи:

- показники, що характеризують рентабельність (окупність) витрат виробництва інвестиційних проектів;
- показники, що характеризують рентабельність продаж;
- показники, що характеризують прибутковість капіталу і його складових.

Рентабельність можна розраховувати на основі валового прибутку, прибутку від операційної діяльності, прибутку від звичайної діяльності до оподаткування й чистого прибутку в залежності від мети діагностики.

Основними показниками рентабельності, які використовуються при оцінці фінансового стану підприємства є:

1. *Рентабельність сукупних активів* (рентабельність сукупного капіталу або економічна рентабельність) характеризує рівень прибутку всіх активів підприємства, що є у нього на балансі та розраховується за формулою:

$$P_A = \frac{\text{Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування (ряд.170, ф.2)}}{\text{Валюта баланса (ряд.280, ф.1)}}$$

Зменшення рівня рентабельності активів може свідчити про падаючий попит на продукцію підприємства та про перенасичення активами.

2. *Рентабельність власного капіталу* (фінансова рентабельність) характеризує рівень прибутковості власного капіталу, вкладеного в дане підприємство. Цей показник найбільш цікавий для наявних і потенційних власників та акціонерів підприємства і є одним з основних показників

інвестиційної привабливості підприємства, тому що його рівень демонструє верхню межу дивідендних виплат. Рентабельність власного капіталу розраховують за формулою:

$$P_{В.К.} = \frac{\text{Чистий прибуток (ряд.220, ф.2)}}{\text{Власний капітал (ряд.380, ф.1)}}$$

3. *Рентабельність продаж* (комерційна рентабельність) показує, наскільки ефективно й прибутково підприємство веде свою операційну (виробничо-комерційну) діяльність і розраховується відношенням суми прибутку до виторгу від реалізації продукції. Залежно від показника прибутку, який використовують в розрахунках розрізняють валову, операційну та чисту рентабельність продаж.

Валова рентабельність продаж показує ефективність виробничої діяльності та цінової політики підприємства і розраховується за формулою:

$$P_{П.В.} = \frac{\text{Валовий прибуток (ряд.050, ф.2)}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції (ряд.035, ф.2)}}$$

Показник *операційної рентабельності* підприємства характеризує здатність підприємства генерувати прибуток від діяльності до відрахування витрат, що не має відносин до операційної ефективності і розраховується за формулою:

$$P_{О.П.} = \frac{\text{Фінансовий прибуток від операційної діяльності (ряд.100, ф.2)}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції (ряд.035, ф.2)}}$$

Чиста рентабельність продаж характеризує ефективність всіх видів діяльності підприємства: операційної, інвестиційної та фінансової. Цей показник відображає повний

вплив структури капіталу і фінансування підприємства на його рентабельність. Чисту рентабельність продаж розраховують за формулою:

$$R_{п.ч.} = \frac{\text{Фінансовий прибуток від звичайної діяльності (ряд.220, ф.2)}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції (ряд.035, ф.2)}}$$

Також у вітчизняній практиці широко використовується показник *рентабельність продукції*. Він аналогічний показнику рентабельності продаж і розраховується діленням прибутку на собівартість реалізованої продукції.

Оцінку системи показників рентабельності для підприємства, що вивчається доцільно звести в таблицю 6.

Таблиця 6

Оцінка показників рентабельності підприємства, %

Показник	Базисний рік	Звітний рік	Відхилення (+,-)
Рентабельність сукупних активів			
Рентабельність власного капіталу			
Валова рентабельність продаж			
Операційна рентабельність продаж			
Чиста рентабельність продаж			

Діагностика банкрутства та шляхи зміцнення фінансового стану підприємства

Банкрутство - це нездатність підприємства задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг, зобов'язань, платежів до бюджету тощо.

Першим сигналом загрози банкрутства є неплатоспроможність підприємства і незадовільна структура балансу, тобто такий стан активів і пасивів балансу, коли тільки за рахунок власного капіталу підприємство не здатне забезпечити своєчасне виконання фінансових зобов'язань, зокрема:

- перед фіскальною системою щодо податків, розрахунків з бюджетом та інших зобов'язань, які необхідно сплачувати в установленому законом порядку;

- перед фінансово-кредитною системою та іншими організаціями щодо повернення кредитів, позик, сплати відсотків за користування ними та перед кредиторами за поставлену сировину, матеріали, товари або послуги згідно з укладеними угодами;

- внутрішні зобов'язання перед акціонерами і працівниками щодо оплати праці, виплати дивідендів, виплат за трудовими угодами, колективним договором тощо.

Для прогнозування можливого банкрутства використовується система показників фінансового стану, які дають можливість обґрунтувати та своєчасно вжити заходів із забезпечення виведення підприємства з кризової ситуації.

Структура балансу підприємства визнається незадовільною, а підприємство неплатоспроможним за таких умов:

1. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними коштами наближається до нуля;

2. Коефіцієнт покриття (поточної ліквідності) наприкінці звітної періоду менший за одиницю.

Для прогнозування можливості відновлення платоспроможності підприємства можна використати коефіцієнт відновлення платоспроможності (Квп), який розраховують за формулою:

$$K_{ВП} = \frac{K'_n + \frac{6}{T}(K'_n - K_n^0)}{K_{mn}}$$

де K'_n, K_n^0 - значення коефіцієнтів покриття наприкінці і на початку періоду;
 T – звітний період, місяців;
 K_{nn} – нормативний коефіцієнт покриття;
 b – період відновлення платоспроможності, місяців.

Якщо коефіцієнт відновлення платоспроможності менший за одиницю, то це свідчить про те, що підприємство в найближчі b місяців не має можливості відновити платоспроможність, і навпаки, якщо цей коефіцієнт більший за одиницю, то це означає, що така можливість існує, а структура балансу є задовільною.

Існують різні методи оцінки ймовірності банкрутства підприємства. Найпоширенішим з них є модель американського економіста Е. Альтмана, яка ґрунтується на методі множинної кореляції.

$$Z = a_1x_1 + a_2x_2, \dots, a_nx_n,$$

де Z - коефіцієнт (ступінь) можливості банкрутства;
 a_1, a_2, \dots, a_n - коефіцієнти регресії при зміні параметра (x) на одиницю;
 x_1, x_2, \dots, x_n - параметри рівняння.

На основі аналізу фінансової стійкості багатьох підприємств Е. Альтман отримав таке рівняння:

$$Z = 0,717x_1 + 0,847x_2 + 3,107x_3 + 0,4x_4 + 0,995x_5,$$

де x_1 - частка власного оборотного капіталу в загальній сумі активів;
 x_2 - нерозподілений прибуток в сумі активів;
 x_3 - прибуток до сплати відсотків в сумі активів;
 x_4 - співвідношення вартості власного та позикового капіталу;
 x_5 - частка обсягу продаж (виручки) в сумі активів.

Розв'язавши рівняння, отримаємо $Z = 1,23$.

Залежно від значення Z прогнозується можливість банкрутства:

$Z < 1,23$ - висока вірогідність банкрутства;

$Z > 1,23$ - мала вірогідність банкрутства.

Однак для вітчизняних сільськогосподарських підприємств наведена вище модель ймовірності банкрутства не придатна, оскільки вона не враховує реальних умов.

Можна використати цю модель з уточненнями, зробленими Г. В. Савицькою.

Так, за допомогою кореляційного факторного аналізу було встановлено, що найбільше на зміни фінансового стану сільськогосподарських підприємств впливають такі показники:

1) частка власного оборотного капіталу в оборотних активах (x_1);

2) співвідношення оборотного і основного капіталу (x_2);

3) коефіцієнт оборотності сукупних активів (x_3);

4) рентабельність активів, % (x_4);

5) коефіцієнт фінансової незалежності (частка власного капіталу в загальній валюті балансу) (x_5).

За даними 200 господарств було одержано таке рівняння:

$$Z = 0,111x_1 + 13,239x_2 + 1,676x_3 + 0,515x_4 + 3,80x_5.$$

Константа для порівняння $Z = 8$.

Якщо $Z > 8$ - ризик банкрутства малий або відсутній; при $Z < 8$ - є ризик банкрутства: від 8 до 5 - невеликий; від 5 до 3 - середній; нижче 3 - великий; нижче 1 - підприємство - повний банкрут.

Існує два види реакції підприємства на його кризовий стан. Перша - захисна: різке скорочення витрат, продаж чи ліквідація окремих підрозділів або галузей підприємства, скорочення й продаж обладнання чи майна, звільнення персоналу, зниження ринкових цін і скорочення обсягів збуту продукції тощо. Друга - наступальна: модернізація обладнання,

впровадження нових технологій, ефективний маркетинг, підвищення цін, пошук нових ринків збуту, розробка та реалізація прогресивної стратегічної концепції планування й управління.

Зарубіжні аналітики, зокрема американські, 90 % невдачі підприємств пов'язують з недосвідченістю менеджерів, некомпетентністю керівництва, невідповідністю його дій умовам, які змінились, зловживаннями, що призводить до неефективного управління підприємством. Практика свідчить: якщо криза зумовлена внутрішніми причинами, то керівника або фахівця доцільно запросити зі сторони; якщо зовнішніми - то керівником обирають здібного працівника з персоналу підприємства.

Друга важлива причина невдач - високі витрати виробництва. У цьому разі доцільно скоротити усі невиробничі та малопродуктивні витрати - ліквідувати зайві й застарілі виробничі потужності, удосконалити технологічні процеси, здешевити їх, усунути причини браку, втрати від нерационального використання робочого часу й плинності кадрів, скоротити управлінські витрати, ліквідувати збиткові галузі й виробництва та започаткувати виробництво високорентабельної продукції тощо.

Наближення підприємства до банкрутства може залежати від багатьох факторів.

1. *Параметри факторів виробництва*: неправильне визначення виробничого профілю; низькі підприємницькі здібності власника або управлінців господарства; неадекватний маркетинг; висока частка позикового капіталу; низька кваліфікація виконавців (робітників, інженерів тощо); неадекватність трансакційних витрат (витрати на поставку виробничих запасів, продаж продукції тощо).

2. *Параметри факторів попиту*. Різке зниження попиту несприятливо впливає на всі види діяльності: скорочуються обсяги виробництва, збільшуються витрати на одиницю продукції внаслідок збільшення частки постійних витрат,

зменшується прибуток на одиницю продукції й загальний прибуток господарства.

3. *Вплив на банкрутство споріднених і підтримуючих галузей* здійснюється через постачання ресурсів, підвищення цін на них і використання ресурсів в інших галузях та на інші цілі. Погіршення конкурентних можливостей постачальників ресурсів також може зумовити банкрутство залежних від них підприємств. Окрім зовнішніх факторів, існують і фактори внутрішні, наприклад відсутність у підприємства резервних стратегічних ресурсів.

4. *Суперництво з галузевими підприємствами.* Поява на ринку нових серйозних конкурентів - підприємств, які використовують кращі управлінські технології, маркетингову стратегію, кращі кадри тощо.

5. *Вплив уряду* є важливим фактором, що зумовлює розвиток і функціонування підприємства, особливо в умовах регульованої державою економіки. Фіскальна й кредитно-грошова політика уряду має сильний вплив на діяльність підприємства. Якщо вона нестабільна не лише в довгостроковому, а й у короткостроковому періоді, то підприємству важко вижити. Так само негативно впливають нестабільність і протиріччя законодавства. Все це не гарантує бізнесу нормальний розвиток, підвищує рівень ризику (підприємство із зони допустимого ризику може переміститися в зону підвищеного ризику і значно наблизитися до банкрутства).

На початковому етапі на нове виробництво негативно впливають високі ставки податків на прибуток, інші податки. Тому в умовах регульованої економіки уряд часто підтримує найважливіші для країни галузі через надання субсидій, податкові пільги тощо.

6. *Випадковий вплив* - один з непередбачуваних факторів. Випадок може як сприяти розвитку підприємства, так і спричинити його банкрутство (стихійні лиха, винахід товарів-замінників, технологічний прорив у виробництві, раптова дестабілізація політичного й економічного становища в

країнах - торгових партнерах, введення ембарго на поставку товарів підприємства).

7. *Приватизація галузей економіки* є одним з важливих факторів розвитку підприємства. Низький ступінь приватизації та наявність державної монополії в галузі може зумовити складності юридичного, технологічного, природного та іншого характеру, що іноді призводить до нестійкості виробництва. Схожа ситуація спостерігалася донедавна у аграрному секторі економіки, коли існування великих за розмірами господарств (колгоспів, радгоспів), що підтримувалися та субсидувалися державою, ускладнювало розвиток малих фермерських господарств.

Діагностика зазначених факторів дає можливість виробити тактику відвернення небезпеки банкрутства підприємства, обґрунтувати економічну стратегію ведення господарства, передбачивши такі її складові, як: товарна стратегія, стратегія ціноутворення, стратегія взаємодії з ринковими факторами чинників виробництва, зниження витрат, маркетингова стратегія, стимулювання персоналу тощо.

Діагностиці підлягають як зовнішні, так і внутрішні фактори, від яких залежить робота підприємства. На зовнішні фактори підприємство істотно вплинути не має змоги, тому його завданням щодо цього є якомога повніше та точніше врахування змін, що відбулися на ринку і в суспільстві, та внесення відповідних коректив до своєї діяльності.

Внутрішні елементи господарської діяльності, що підлягають діагностиці, можна об'єднати в такі групи:

1. Призначення підприємства - для чого воно створено, чого від нього чекають основні учасники, яким чином можна задовольнити ці очікування. Це визначається метою діяльності.

2. Результативність роботи підприємства за період, що аналізується, - показники рентабельності виробництва продукції, його економічності та ефективності, а також плановірності.

3. Ступінь використання ресурсів підприємства (як інтелектуальних, так і матеріальних).

4. Робота функціональних служб підприємства - наскільки успішно вони вирішують поставлені завдання.

5. Конкурентоспроможність вироблених підприємством товарів - з'ясовують, чи потрібно розпочинати підготовку до виробництва нового товару.

Усі ці та інші внутрішні фактори необхідно враховувати при діагностиці балансу підприємства, а також при реалізації кадрової стратегії та політики. У кризовій ситуації підприємство має реалізувати спеціальну стратегію із запобігання банкрутству, яка передбачає багато прийомів щодо поліпшення конкурентоспроможності підприємства.

Важливим напрямом цієї стратегії є забезпечення швидкої оборотності капіталу. Однією із поширених причин низьких прибутків є те, що великі грошові капітали підприємства нерухомі. На багатьох підприємствах не використовується обладнання, споруди, надто великі виробничі запаси сировини, матеріалів тощо. Все це утворює *недіючий капітал*.

Немає жодної вигоди у тому, щоб притримувати готову продукцію, товари, крім тих випадків, коли ціни зростають. Цінність обладнання, техніки або споруд залежить від їх використання, а не від їхньої вартості. Норма прибутку залежить переважно від швидкості продаж, а не від високої ціни. Отже, завищення цін - прямий шлях до банкрутства, а більш висока швидкість оборотності капіталу допоможе цього уникнути.

Контрольні питання

1. Джерела інформації для фінансової діагностики.
2. Сутність діагностики фінансової стабільності підприємства.
3. Основні умови фінансової стабільності.
4. Економічний зміст понять "ліквідність" та "платоспроможність".
5. Показники платоспроможності та ліквідності

підприємства. Методика їх діагностики.

6. За допомогою яких показників здійснюється оцінка ліквідності?

7. Економічний зміст показників абсолютної та швидкої ліквідності.

8. Які фактори впливають на рівень показників ліквідності?

9. Сутність ділової активності підприємства.

10. Які джерела інформації використовують для аналізу ділової активності?

11. Сутність та аналітичні можливості операційного й фінансового циклів.

12. Основні показники фінансових результатів діяльності підприємства.

13. Основні показники рентабельності діяльності підприємства.

14. Підсумкова оцінка фінансового стану підприємства. Основні напрямки його поліпшення.

15. Поняття банкрутства підприємства, його оцінка та шляхи запобігання.

Список рекомендованных джерел

1. Бердникова Т.Б. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: Учеб. пособие. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 215с. – (Серия «Высшее образование»).
2. Васина А.А. Финансовая диагностика и оценка проектов. – СПб.: Питер, 2004. – 448 с.: ил.
3. Гадзевич О.І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємств: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2004. – 180 с.
4. Ковальчук М.І. Економічний аналіз діяльності підприємств АПК: Підручник. – К.: КНЕУ. – 2005. – 390 с.
5. Костенко Т.Д., Підгора Є.О., Рижиков В.С та ін. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 400 с.
6. Любушин Н.П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. Н.П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 471с.
7. Нестеренко Ж.К., Череп А.В. Економічний аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 122 с.
8. Попов В.М., Млодик С.Г., Зверев А.А. Анализ финансовых решений в бизнесе. – М.: КНОРУС, 2004. – 288 с.
9. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий АПК: Учеб. / 4-е изд., испр. и доп. – Мн.: Новое знание, 2004. – 736 с.
10. Титов В.И. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: Учебник. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2005. – 352 с.

Навчальне видання

Заїка Світлана Олександрівна

Фінансова діагностика

Відповідальний за випуск професор Мазнев Г.Є.

Підписано до друку 31. 05. 2006 р. Формат 60x84 1/16.
Умовн. др. арк. 1,4. Тираж – 500 прим.

**Харківський національний технічний
університет сільського
господарства імені Петра Василенка**

61002, м. Харків, вул. Артема, 44